

Orhan Veli Kanık'ın Bitmemiş (?) Bettine Çevirisi Üzerine

Hasan ANAMUR*

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde çok özel bir yeri olan Orhan Veli Kanık, yalnız şiir alanında değil, deneme ve fıkra yazarlığıyla çevirmenlik alanlarında da önemli yapıtlar bırakmıştır. Biz bu bildirimizde önce Orhan Veli'nin dil ve çeviri konularındaki görüşleriyle tiyatro çevirmenliği üzerinde durmak; ozanın Alfred de Musset'den yapmaya başlamış olduğu bitmemiş (?) Bettine çevirisinin el yazmasını tanıtmak, sonra da bu çeviri metni süremizin elverdiği ölçüde incelemek istiyoruz.

Orhan Veli, Türk şiirini temelden yenilemiş bir ozandır; 1941'de yayımlanan Garip başlıklı kitabındaki şiirlerinde kanıtladığı, ayrıca da bu kitabın bir yazarınsal bildiri niteliğindeki önsözünde belirttiği gibi¹ "vezin" (ölçü), "kafiye" (uyak)², "teşbih" (benzetme), "istiâre" (eğretileme)³, "şairânelik"⁴, "şiirde musiki"⁵, "şiirde resim"⁶ kavramlarına karşıdır. Bu önsözde, şiirin, azınlığı oluşturan "müreffeh sınıfların zevkine hitap etmiş olmak"tan kurtararak bundan böyle "bugünkü dünyayı dolduran yaşama hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda (bulan) insan(ın) zevkine hitap edece(ği)"⁷ de belirtilmiştir. Ancak, bu çok genelleştirilebilecek görüşü Orhan Veli şöyle açar: "Mesele bir sınıfın ihtiyaç-

* Prof. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Bölümü Öğretim Üyesi.

1 Orhan Veli Kanık, Bütün Şiirleri, İstanbul, Adam Yayınları, 1993 (27. basım).

2 A.g.y., s. 24.

3 A.g.y., s. 25.

4 A.g.y., s. 36.

5 A.g.y., s. 29.

6 A.g.y., s. 30.

7 A.g.y., s. 26.

larının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini aramak, bulmak, san'ata onu hakim kılmaktır"⁷. Geniş halk kitlesinin beğenisine ulaşp bu beğeniye yansıtmayı amaçlayan bir yazın akımının, bu akım bir şiir akımı bile olsa, başvuracağı bildirişim aracı, doğal olarak, "konuşma dili" olacaktır. Ancak, Orhan Veli'nin bir başka gözlemine göre, şiirde "teşbihle (benzetme) istiâreden (eğretileme) kaçan, gördüğünü herkesin kullandığı kelimelerle anlatan adamı bugünün münevverleri garip telâkki etmektedir"⁸. Daha da ileriye gidilerek, "kafaların(d)a şiir dilinin kendine hâs yapısı diye dar bir telâkki (olanlar) birtakım şiirleri reddederlerken: Konuşma diline benzemiş", diye bu tür şiirler küçümsenmektedir⁸. Orhan Veli'nin bu gözlemleri doğrudur. Ancak ozanın özelde şiire, genelde yazına yaklaşımla dil seçimi de doğrudur; ya da başka bir deyişle bunlar o günün toplumsal koşullarıyla, yazınsal beklentileriyle örtüşmektedir. Bu nedendir ki, gelenekselden yana olan yazın çevrelerince, eleştirmenlerce, aydınlarca ilk başlarda gerek biçim, gerek içerik, gerekse anlatım açısından garipse-nen, yadırganan, yargılanan bu anlayışın ürünü şiirler, duygu kaynaklarının evrensel niteliği, anlatım aracı olarak kullandıkları konuşma dili sayesinde, gide-rek, Türk toplumunun ekinse, hattâ günlük yaşamının neredeyse doğal parçaları olmuşlardır. Orhan Veli'nin pek çok şiirinin pek çok dizesinin, yazınla ilgili ol-sun, olmasın, Türkçe konuşan pek çok insanın günlük konuşmalarında oldukça sık kullanıldığı rahatça söylenebilir.

"Beni bu güzel havalar mahvetti" (Garip, 1941)

gibi dizeler kadar:

"Hiçbir şeyden çekmedi dünyada

Nasırdan çektiği kadar;

(...)

Yazık oldu Süleyman Efendiye" (Garip, 1941).

türünden, ilk yayımlanışlarında olay yaratmış dizeler de;

"Uzanıp yatıvermiş, sere serpe;

(...) Olmaz ki,

Böyle de yatılmaz ki!" (Yenisi, 1947)

gibi dizeler de; bu arada:

"Ne atom bombası,

Ne Londra konferansı

Bir elinde cımbız

Bir elinde ayna;

Umurunda mı dünya!" (Yenisi, 1947).

8 A.g.y., s. 25.

gibi bütün bir "Cımbızlı Şiir" bile konuşma dilinde, kimi kez en umulmadık yerlerde, karşımıza çıkıvermektedir. Yakın zamanlara kadar, Bursa-Gemlik karayolunda Gemlik'e yaklaşıırken de -Gemlik belediyesinin gerçek bir duyarlılıkla gerçekleştirmiş olduğu, ancak Yalova-Gemlik yönüne konulması gerekirken nedense yanlış yöne konmuş bir panoda- hoş bir sürprizle, **Orhan Veli'nin** iki dizeyiyle, karşılaşılmaktaydı:

"Gemliğe doğru
Denizi göreceksin;
Sakın şaşırma." (Garip, 1941)

Bir ozanın kimi dizelerinin, hattâ şiirlerinin anadilinde deyimleşmesi, o ozanın o dile egemenliğinin; o dildeki doğal anlatım ustalığının en kesin kanıtıdır. Doğallık da sanatın doruğudur. **Orhan Veli**, şiirlerinde herkesin her zaman kullandığı sözcükleri herkesin kullanamayacağı, ancak duyduğu ya da okuduğu an benimseyeceği biçimde kullanarak bu doruğa ulaşmış bir dil ustasıdır. O, konuşma dilinden kaynaklanan, ancak kendine özgü alışı olan bir dil yaratmıştır. Anadilde ustalık, çevirinin de temel gereklerindendir. Ancak burada dil ustalığıyla çeviri eylemi arasında var olan temel bir ilişkiye, belki çeviride temel bir çelişki olarak adlandırabileceğimiz bir olguya da değinmemiz gerek: Çeviri çevirmenin kendine özgü anlatımından ve dilsel, biçimsel alışkanlıklarından özveride bulunmasını, hattâ bunlardan vazgeçmesini; kendi sözcükleri yerine yazarın sözcüklerini; kendi biçimi yerine yazarın biçimini yeğlemesini ister. **Orhan Veli** gibi kendine özgü bir anlatımı, kendine özgü bir dil anlayışı olan bir ozanın yaptığı çevirilerde kaynak metinlere biçim ve anlatım bakımından ne derece bağlı kaldığı sorusuna yanıt aramak ilginç olacaktır. Bu konuya ileride döneceğiz.

Orhan Veli önemli sayıda şiir ve tiyatro oyunu çevirisi yapmıştır. Biz burada yalnızca onun oyun çevirileri üzerinde duracağız⁹.

9 Yayımlanış tarihlerine **Orhan Veli'nin** oyun çevirileri:

- 1- Alfred de Musset, Bir Kapı Ya Açık Durmalı Ya Kapalı (Oktay Rifat'la birlikte), Ankara, Maarif Matbaası, 1943, s. 31.
- 2- Alfred de Musset, Barberine, Ankara, Maarif Matbaası, 1944, s. 76.
- 3- Molière, Tartuffe, Ankara, Maarif Matbaası, 1944, s. 98.
- 4- Molière, Scapin'in Dolapları, Ankara, Maarif Matbaası, 1944, s. 82.
- 5- Molière, Sicilyalı ya da Resimli Muhabbet, Ankara, Maarif Matbaası, 1944, s. 34.
- 6- Molière, Versailles Tulûatı (Azra Erhat'la Birlikte), Ankara, Maarif Matbaası, 1944, s. 36.
- 7- Lesage, Turcaret, Ankara, Maarif Matbaası, 1946, s. 115.
- 8- La Fontaine, La Fontaine'den Masallar, İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, 1948, s. 62.
- 9- Shakespeare, Hamlet ve Venedikli Tüccar, (3-18 ve 19-32 s.) (Charles Lamb'ın çocuklar için düzenlediği düzyazı metin / Şehbal Erdeniz'le birlikte), İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları (3-18 ve 19-32 s.), 1949.
- 10- Jean Anouilh, Antigone, İstanbul, Maarif Basımevi, 1955, s. 70.
- 11- Jean-Paul Sartre, Saygılı Yosma, İstanbul, Ataç Kitabevi, 1961, s. 47.

Orhan Veli'nin oyun çevirilerinin tümünün, çocuklar için İngilizceden yapılmış ortak bir Shakespeare çevirisi dışında Fransızcadan yapılmış oldukları görülmektedir. Ozanın bilinen dokuz oyun çevirisinden dördü Molière'den (Tartuffe, Versailles Tuluatı, Sicilyalı yahut Resimli Muhabbet ve Scapin'in Dolapları); ikisi Alfred de Musset'den (Bir Kapı ya Açık Durmalı ya da Kapalı ve Barberine); biri Lesage'dan (Turcaret); biri Sartre'dan (Saygılı Yosma); biri de Jean Anouilh'dan (Antigone) yapılmışlardır.

Çeviri için gerekli dilsel malzeminin biri anadilse, öteki de, doğal olarak, çevirinin yapılacağı kaynak dildir. Her çeviri yapanın kaynak dili de çok iyi bilmesi zorunluluğu çeviri olgusunun temel bir ilkesi olarak her zaman ileri sürülmüştür. Çünkü bu koşul, yalnız kaynak metnin derinliğine anlaşılabilmesi için değil, bunun için zorunlu olan metinsel bağlamın bilinmesi bakımından da kaçınılmaz görülmektedir. Ancak bir yazısında Orhan Veli'nin bu konudaki ilginç bir yaklaşımına tanık oluyoruz. 1 Nisan 1947 tarihli Milli Birlik'te yayımlanmış "Orhan Veli Cevap Veriyor" başlıklı bu yazı olayın bir başka boyunu gündeme getirmektedir: Çevirinin -"her çevirmen çeviri yaptığı dili iyi bilir" önyargısı yüzünden- genelde dikkate alınmayan, ancak bir dilden bir başka dile bildiri aktarımı işleminin temel sorunlarından biri olarak karşımıza çıkan bu konuyu Orhan Veli bu yanıtında şöyle ele almaktadır:

"Yarım yamalak bildiğim dillerden eserler, rubailer tercüme etmeye kalkıyormuşum. Olabilir. O dilleri hiç de bilmeyebilirim. Kelimelerini öğrenmek için lügâte bakarım, cümle teşkillerini anlamak için ötekine berikine sorarım, ama gene de tercüme ederim. Tenkit etmek isteyenler alırlar o tercümeleri, asıllarıyla karşılaştırırlar, yanlışları varsa bulurlar, kötü yerleri varsa tesbit ederler, gösterirler. Ellerinden gelirse daha iyisini yaparlar. Tenkit eseri tenkitle olur; hiç tanımadığı bir şahsın hiç bilmediği hususiyetlerini ileri sürmekle değil. Herhangi bir dili çok iyi bilir diye tanınmış bir zatın tercüme ettiği bir eser yanlışlarla dolu olsa bu eseri, o zat o dili çok iyi bilir diye, hoş mu göreceğiz?"¹⁰.

Göremeyiz tabii. Orhan Veli bu cüretli yanıtını şu gerçekler üzerine kurmaktadır: Bir yabancı dili iyi derecede bilen herkesin iyi çeviri yapabileceğini düşünmek bir yanılgıdır; çünkü çeviri kendine özgü istekleri olan, belli bir ekin sel, yazınsal birikimle birlikte çeviri deneyimi, dil bilinci, dil beğenisi, anlatım yetkinliği gerektiren bir olgudur; çeviri metin denen yazınsal ürün amaç dilde, bu niteliklere sahip bir çevirmence amaç dilin gereklerine göre yeniden oluşturulmuş bir yazınsal aktarımdır. Bir yabancı dili ne kadar iyi bilirse bilsin, bu nitelik-

10 Orhan Veli, "Orhan Veli Cevap Veriyor", Milli Birlik, 1 Nisan 1947.

leri taşımayan kişi iyi çeviri yapamaz. Buna karşılık, **Orhan Veli**'ye göre, anadili-ni kullanmakta usta olan kişi iyi bilmediği bir dilden de çeviri yapabilir. Hem amaç metnin dilini iyi bilmek, hem de tüm bu birikim ve bilinçle donanmış olmak, **Orhan Veli**'ye göre, kaynak metnin dilini iyi bilmekten çok daha önemlidir. Bu arada, **Orhan Veli**'nin bu düşüncesini açıklamak uğruna iyi Fransızca bilmeyi kabullendiği görülmektedir. Bu tutumun bir alçak gönüllülük belirtisi, ozanın Fransızca'yı "yarım yamalak" bildiği savının da abartmalı olduğu düşünülebilir. Gerçi **Orhan Veli**, Fransızca öğrenmeye Galatasaray Lisesinin ilk bölümünde yatılı olarak başladıktan; ilk yıl sınıf birincisi olduktan sonra bu okulda ancak dört yıl okumuş; 1925'te babasının Ankara'ya atanmasıyla bu kentteki Gazi ilkokulunun 5. Sınıfına yazılmış; ortaöğrenimini de Ankara'da Erkek Lisesinde yatılı olarak tamamlamıştır ama bu arada Fransızcasını unutmuş olmamalıdır: **Orhan Veli**'nin, Liseyi bitirdikten sonra (1933) İstanbul Üniversitesi'nde Felsefe okurken -ozan bu eğitimini tamamlamadan 1936'da Ankara'ya dönmüştür- Galatasaray Lisesi'nde öğretmen yardımcılığı yaptığını; 1945-1947 yılları arasında da Tercüme Bürosu'nda çalıştığını biliyoruz¹¹. Sonuç olarak, **Orhan Veli**'nin Tercüme Bürosu'nda çalışacak kadar Fransızca bildiği; ancak ona göre çeviri olayında yabancı dil bilgisinin amaç dil bilgisinden sonra ikinci derecede önemli olduğu söylenebilir. **Orhan Veli** yapıtını Cumhuriyet Türkçesinin doğup geliştiği yıllarda yazmıştır. Bu yıllar Osmanlıcadan Türkçeye geçiş dönemidir; bu süreç içinde Türkçede görülen gelişmelerle bu gelişmeler karşısında değişik çevrelerin aldıkları tutumlar her bakımından çok ilginçtir. **Orhan Veli**, ozan dostları **Melih Cevdet (Anday)** ve **Oktay Rifat**'la birlikte hazırladıkları, ilk sayısı 1 Ocak 1949'da çıkan **Yaprak**'taki "Dil Köşesi"nde genellikle imzasız olarak yazdığı eleştiri yazılarında Türkçe ve dil bilinci konularını sık sık temelden irdelemiştir. Ozanın Türkçe sorununa yaklaşımı, görüleceği gibi, o yılların Türk Dil Kurumu'nun yaklaşımıyla Anadolu Ajansı'nın tutumunu en can alıcı noktadan yargılayan çok bilinçli ve çok ciddi bir eleştiridir:

"Yurdumuzda şu dil meselesini bir türlü anlamayan iki müessesese var: Biri Dil Kurumu, öbürü Anadolu Ajansı. Birincisi düşünüyor, anlamıyor; ikincisi düşünmüyor bile. (...) Bu Anadolu Ajansı sanıyor ki dil işi bir kelime işidir. Maksat dilin Türkçeleşmesi mi, kolay; yabancı kelimelerden birkaçının yerine Türkçe kelimeler koyarsın, olur biter"¹².

Ozan, O.V.K. imzalı bir yazısında da aynı düşünceyi vurgular:

"(...) dil işi, kelimeyi kelimeyle, eki ekle karşılama işi değildir. Kendimizi böyle düşünmekten kurtaramadıkça o bir türlü seve-

11 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Asım Bezirci, Orhan Veli, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1991 (8. Baskı), ss. 17-18.

12 İmzasız, "Dil Köşesi: Ajansın Dili", Yaprak, Yıl 2, Sayı 20, 15 Şubat 1950.

mediğimiz kitabilikten de kurtulamayız"¹³. Çünkü "dili Türk-
çeleştirmek için önce kafaları Türkçeleştirmek gerekir"¹².

Orhan Veli'ye göre Osmanlı dönemi kafa yapısının ürünü olan dilden Cumhuriyet döneminin diline geçişin temel koşulu budur.

Türkçeleşmenin sözcük düzeyinde çözümlenecek bir sorun olmadığını, konunun özünün dilde bilinçlenmede yattığını söyleyen Orhan Veli'nin düşüncesinde, doğal olarak, Türkçe sözcük kullanımı da temel gereklerden biridir, çünkü Türkçe bilinci, toplumsal ilerleyişin bilincinde olduğunun da bir göstergesidir. Yine "Dil Köşesi"nde çıkan "Uyamamak" başlıklı bir eleştirisinde Refik Halit (Karay)'ın bir yazısında Türkçe olmayan şu sözcükleri kullanmış olmasını kınar:

"İşte (...) sözünü ettiğimiz yazısının hemen başlarından aldığımız birkaç kelime: Lisan, maarif, mebus, nüşa, ezeli, maharrir. (...) Niçin uymuyorlar öyle ise bu ilerleyişe?"¹⁴.

Bu yazarların bu tür davranışlarının temelinde Türkçeyi yoksullaştırmak için Osmanlıca sözcükleri kullanmak gerektiği karşı-savı varsa, bu sav da Orhan Veli için geçerli değildir: Ona göre:

"Halk dilinin, konuşma dilinin türlü cilveleri dururken o manası kalmamış beylik kalıplara karşılık aramak, dili zenginleştirmez; olsa olsa fakirleştirir"¹⁴.

Ayrıca, ozana göre,

"(...) arapça kelimeler, kalıplar güç bir düşünceyi anlatmaya değil, kolay bir düşünceyi güçleştirmeye yarıyor"¹⁵.

Orhan Veli'yle aynı yaklaşımı paylaşan kuşağın Türkçe konusundaki genel tutumuyla konumunu da aynı düşünceleri yaşayarak savunan, aynı dönem, aynı dil deneyimlerinden geçen Sabahattin Eyüboğlu'nun şu yorumuyla aktarmak istiyorum:

"Kendi dilimizle yazmada nereden nereye doğru geldiğimizi, daha şimdiden neler kazandığımızı şiirle uğraşanlara sorun. Dilin halinden onlar anlar. (...) Edebiyatımızın taze kuvvetleri çoğunluğun dilini benimseyip geliştirmekte sınır tanımıyorlar; çünkü bu da millet olarak gelişmemizin ana şartlarından. Ancak çoğunluğun diliyle kendini anlatan bilgi bereketli bilgidir, ancak çoğunluğa ulaşan edebiyat yaratıcıdır"¹⁶.

13 O.V.K., "Dil Köşesi: Ve Üstüne", Yaprak, Yıl 2, Sayı 23, 1 Nisan 1950.

14 O.V.K., "Dil Köşesi", Yaprak, Yıl: 2, Sayı: 24, 15 Nisan 1950.

15 İmzasız, "Dil Köşesi", Yaprak, Yıl 1, Sayı 4, 15 Şubat 1949.

16 Sabahattin Eyüboğlu, "Üç Yol", Yaprak, Yıl 1, Sayı 1, 1 Ocak 1949.

Orhan Veli'nin şiir ve tiyatro oyunu çevirilerinde de çeviri dili, doğal olarak, bu anlayışın ürünü bir Türkçe olacaktır. Ancak bu Türkçeyi o günün koşulları içinde, daha gelişim sürecini yaşayan bir Türkçe olarak değerlendirmek gerekir. Bu yüzden, yine Yaprak'ta, Orhan Veli'nin La Fontaine'den çevirdiği masallara ilişkin eleştirisinde Melih Cevdet Anday şunları yazmaktadır:

"La Fontaine'in Masalları'nı (...) dilimize Orhan Veli çevirmiş (...) Orhan Veli (...) hem bugün Türkçenin eriştiği canlılıktan, hem de kendindeki dil, şiir, uğraş saygısından aşılılarak bu çevirmelerde başarı kazanmış. (...) yer yer, dil titizliğinden vazgeçilmiş.

İşte bir iki örnek:

"Oysa, aksine, tamamen sulhperver"

sözü:

"Oysa, tersine, tam bir barışsever"

olabilirdi. Bundan başka "sıhhatini", "sağlığını", "neydi bu etrafındaki eşya", "neydi bu çevresindeki eşya" gibi değiştirmeler kolay görünüyor"¹⁷.

Melih Cevdet Anday, aynı yazısında, Orhan Veli'nin çevirmenliği konusunda da şu yargıya varmaktadır: "Orhan Veli'nin çevirmeleri, bu alanda varılan en ileri duraklardan biridir".

Orhan Veli'nin çevirileriyle ilgili önemli bir nokta da, ozanın sınırlı sayıda yazardan çeviri yapmış olmasıdır. Lesage ile Sartre dışında kalan, çevirdiği yazarların hepsinin anlatımlarının (4 Molière, 2(+1) Musset ile 1 Anouilh), Orhan Veli'nin anlatımına çok yakın oluşu da üzerinde durulması gereken önemli bir başka noktadır. Burada ozanın bilinçli bir seçimiyle karşı karşıya olduğumuz açıktır.

Orhan Veli'nin Bir Kapı ya Açık Durmalıdır ya da Kapalı (1943)¹⁸ ile Barberine (1944)¹⁶ başlıklı oyunlarını çevirdiği Alfred de Musset, bilindiği gibi, 19. yüzyıl Fransız romantik yazınının en ünlü ozan ve oyun yazarlarından. Musset'nin yazınsal inceliklerle, espri kıvılcımlarıyla dolu, inceden inceye hem zekâ, hem mizah, hem de duygu yüklü, güleç yüzlü anlatımı Orhan Veli'nin yazılarının özelliklerini de büyük ölçüde yansıtır. Orhan Veli, bir söyleşide, şiir çevirisi konusunda kendisine yöneltilen: "Şiirin, bhusus bir şiirin başka bir lisana aynen tercümesi kâbil midir?" sorusunu: "Değildir. Tercüme eden adam şair olur, o şiirin havasına da girerse biraz kâbil olabilir" diye yanıtlamıştı²⁰. Orhan

17 M.C.A. (Melih Cevdet Anday), "La Fontaine", Yaprak, Yıl 1, Sayı 3, 1 Şubat 1949.

18 Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée ilk kez 7 Nisan 1848'de Théâtre-Français'de oynanmıştır.

19 Barberine ilk kez 1 Ağustos 1835'te La Revue des Deux Mondes'da La Quenouille de Barberine başlığıyla yayımlanmış; 1840'da da Comédies et Proverbes'e alınmıştır.

20 Kemal Dayan, Son Saat, 23 Ocak 1947.

Veli'nin, şiir çevirisiyle ilgili olarak söylenmiş bile olsalar, bu sözlerine Bettine çevirisi açısından baktığımızda ozanın, havasına kolayca girebildiği bir yazarı bu nedenle seçmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Bettine Çevirisi Elyazmasının Tanıtımı:

Elimizdeki Bettine çevirisi Orhan Veli'nin özenli ve güzel elyazısıyla 20.7 x 29 cm büyüklüğündeki, zamanla sararmış dosya kağıdına, mürekkepli kalemle, Arap harfleriyle yazılmıştır²¹. Ancak çeviri metinde Latin harfleriyle yazılmış yerler de vardır: 1. sayfada oyunun başlığı, yazar ile çevirmenin adlarıyla oyunun kişilerin adları ile bunların tanımları; izleyen sayfalarda da kişi adları ile sayılar Latin harfleriyle yazılmışlardır. Arap harfleriyle yazıldıklarında okunuşlarının sorun çıkartacağı düşünülen, örneğin: ömür (s. 2), ilki (s. 2), mavet (s. 3), kulun (s. 4), boyna (s. 8), mütevellisidir (s. 8), vekilimi (s. 9), vb. gibi sözcükler önce arap harfleriyle, sonra da ayraçlar içinde Latin harfleriyle yazılmışlardır.

Çeviride aynı yazıyla yapılmış oldukça fazla sayıda düzelti vardır. Dolayısıyla, amaç metnin son biçimini almış olduğunu, ancak elimizdeki belgenin çevirinin temize çekilmeden önceki durumunu gösterdiğini söyleyebiliriz. Düzelteler, mürekkepli kalemle yazılmış olan çevrilmiş metnin düzeltilecek yeri karalandıktan sonra, bunun üstündeki satır arasına kurşun kalemle, yine Arap harfleriyle yapılmışlardır. Bu arada iki farklı kurşun kalem kullanılmış olması, birkaç yerde (örneğin s. 16'da) mürekkepli kalemle yapılmış düzeltelerin varlığı, Orhan Veli'nin çevirisini en az üç kez gözden geçirmiş olduğunu göstermektedir; bu da titiz bir çalışmanın kanıtıdır. Düzeltilmek için karalanan yerler kimi kez okunabilmekte, kimi kezse okunamamaktadır. Kimi sayfaların arkalarında da kurşun kalemle kaynak metinden yapılmış az sayıda alıntı vardır. Elimizdeki on altı sayfanın üçünün, 8., 16. ve 17. sayfaların arkalarından şu alıntılar bulunmaktadır: 8. sayfa: bir X işaretinden sonra: *Soi-disant grand connaisseur, et grand admirateur de la Signora Bettina*; 15. sayfa: *et lui m'a sacrifié toute sa carrière* (Kurşun kalemle önce "ma" olarak yazılmış olan iyelik sıfatının üstüne sonradan mürekkeple doğrusu olan "sa" yazılmıştır) ve 16. sayfa: *les cloches de Boileau*. Bu notların yanına çeviri önerileri yazılmamıştır. Bunların, çevirmenin anlamları tam çıkartamadığı ya da tam karşılıklarını bulmayı daha sonraya bıraktığı anlatım parçaları oldukları düşünülebilir.

Kaynak metin XVIII sahne olmasına karşın elimizdeki on altı sayfalık çeviri metinde VI sahne vardır. Son sahnenin de baş tarafı ancak buna bakarak kaynak metinden yalnızca on altı sayfa çevrilmiş olduğu; Orhan Veli'nin bu Bet-

21 Bildirimize ek olarak bu çevirinin 1. ve 16. (son) sayfalarının fotokopilerini yayımlıyoruz. Bu metnin ilk okumasıyla Latin harflerine ilk aktarımını yapan Jean-Louis Mattei ile son okumasını yapan dayım Cehdi Ozansoy'a burada teşekkürü bir borç bilirim.

tine çevirisinin yarım kalmış bir çeviri olduğunu söylemek de kanımızca pek doğru olmaz, çünkü on altıncı sayfa, on yedinci ve sonraki sayfaların varlığını gösterir bir biçimde bitmektedir: Burada Bettine'in bir repliği, sayfanın bitmesiyle, yarım kalmıştır. Ne var ki Orhan Veli'nin oyunun tümünü çevirip çevirmediği konusunda da on altıncı sayfadan sonraki sayfalar bulunmadan herhangi bir şey söylemek bir varsayımdan öteye gidemez. Bu nedenle bildirimizin başlığındaki "bitmemiş" tanımlamasından sonra bu durumu belirtmek amacıyla bir soru (?) işareti koymayı yeğledik.

Bettine çevirisinin tarihine gelince, bu konuda da kesin bir şey söylemek zordur. En kesin tarih ancak bir son tarih olabilir; bu da Orhan Veli'nin ölüm tarihi olan 14 Kasım 1950 öncesidir. Ancak Orhan Veli'nin önceki iki Musset çevirisinin 1943 ve 1944 yıllarında yayımlanmış oluşları dikkate alınırsa, Bettine'in de, Orhan Veli'nin bu "Musset çevirileri dönemi" diyebileceğimiz döneminde, 1943-1944 yıllarında ya da bu yıllarının hemen öncesinde ya da hemen sonrasında çevrilmiş olabileceği düşünülebilir.

Bettine'in elimizdeki 16 sayfalık başlangıç bölümünün çevirmenin el yazısıyla düzeltilmiş çevirisinin, Orhan Veli 1945-1947 yılları arasında Tercüme Bürosu'nda çalışırken, bu Büro'ya verilmek üzere yapılmış örnek bölümün son yazım öncesi durumu olabileceği de bir varsayımdır.

Bettine çevirisinin ilk 16 sayfasının incelemesine / eleştirisine geçmeden yazınsal çeviri konusuna genel bir yaklaşım:

Bir çevirinin başarılı sayılabilmesi için amaç metnin kaynak metinle yapı, biçim, içerik, anlatım bakımlarından "eşdeğer" olması, sonuçta da "çeviri metnin, özgün metnin okuru üzerinde kaynak dilde yarattığı etkiyi kendi dilinde kendi okuru üzerinde yaratması"²² gerekir. Bunun için yerine getirilmesi gereken ilk koşul, çevirmenin kaynak metni kendi bağlamı içinde derinliğine kavramış, bir başka deyişle, kaynak metne ilişkin tüm sorunları çözmüş, kaynak metni anlamış olmasıdır. Daniel Moskowitz'in deyişiyle söylersek: "çevirmen okurunu anlatmak için anlamak zorundadır... çevirmen iki dünya, iki ekin, iki uygarlık arasında bir arabulucudur"²³.

Kaynak metni bağlamı içinde anlama işleminin değişik düzlemlerde gerçekleştiğini ve bu işlemin genelde şu boyutları içerdiğini söyleyebiliriz:

1- Dilsel/Anlamsal boyut,

22 Güttinger, 1963. Bkz. Akşit Göktürk, Çeviri: Dillerin Dili, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1986, s. 69.

23 Daniel Moskowitz, Fransız Çevirmenler Derneğinde yaptığı konuşmadan (Mayıs 1973). Bkz. Jean Brauns, Comprendre pour traduire, Paris, La Maison du Dictionnaire, 1981, p. 5.

2- Yapısal boyut,

3- Ekinsel boyut,

4- Mantıksal/Sezgisel boyut.

Bu boyutlar, amaç metnin üretilmesi işleminde de doğal olarak vardılar. Bunları kısaca açarsak:

1- Dilsel/Anlamsal Boyut: Sözcük düzeyinden başlayarak terim, deyim, dil kalıpları, vb. dan geçerek sözdizim sorunlarına varıncaya kadar biçimsel ve anlamsal açılardan tüm dilsel/anlamsal konuları içerir. Bir başka deyişle söylersek, bu boyutta çeviri işlemi hem kaynak metnin dilini iyi derecede bilmeyi gerektirir, hem de bu metnin içinde yazılmış olduğu bağlamı (Amaç metnin üretilmesi aşamasında Türkçenin, yaşamakta olduğu gelişim süreci içinde bilinçli kullanımı da, bu dilsel boyut kapsamındadır).

2- Yapısal Boyut: Kaynak metnin türünün, yapısal biçim, anlatım, vb. özelliklerinin belirlenerek bunların çeviri işlemi sırasında değiştirilmeden, yıpratılmadan, sakatlanmadan, yitirilmeden, amaç metinde yeniden üretilmesine ilişkin sorunları içerir. Bu çok önemli boyut çevirinin tümünü, çevirmenin kaynak metni derinden kavrayıp anlama düzeyine göre olumlu ya da olumsuz etkileyecek niteliktedir.

3- Ekinsel Boyut: Kaynak metinde bulunan tüm ekinsel, tarihsel, toplumsal, siyasal, vb. konuları kapsayan boyuttur. Farklı uygarlıkların, farklı ekinlerin ürünü kaynak metinlerin içerdikleri, amaç ekin, amaç dil, amaç metin bağlamında farklı olan, hattâ bilinmeyen nesnelere, kavramlara, olaylara, vb. ilişkin sorunları kapsar. Yalnız yazınsal düzeyde değil, tüm toplumsal bilimler alanında çözümlü en zor olan sorunlardan biri toplumsal yapıların çevirisidir.

4- Mantıksal/Sezgisel Boyut: Çevirmenin kaynak metnin yazarıyla, ya da metindeki düşünce/duygu zinciriyle kurması gereken bağı içerir. Mantıksal/sezgisel boyutta buluşabilme olayı çevirmenin kaynak metnin yazarıyla bir tür usdaşlık / duygudaşlık bağı kurup kuramaması olayıdır. Çevirmen yazarın düşüncesinin/duyarlılığının özelliklerini, kıvrımlarını, vb. yakalayabildiği ölçüde başarıya ulaşacaktır.

Bettine çevirisinin ilk 16 sayfasının incelemesi / eleştirisi:

Orhan Veli'nin Bettine'nin çevirisinin ilk on altı sayfasını bu beş boyut açısından kısaca incelendiğinde şunlar söylenebilir:

1- Dilsel/Anlamsal Boyut

Bu boyut şu alt kümelerde incelenebilir:

a) Sözcük Düzlemi

Orhan Veli'nin sözcük kullanımı konusunda çok bilinçli olduğu, sözcüklerin kaynak metindeki anlamlarını eşdeğerlilik ilkesine en uygun biçimde vermek istediği görülmektedir.

Burada Saussure'ün anlam eleştirisinde bilimsel olarak gösterdiği sözcüğü sözcüğüne çeviri olanaksızlığı üzerinde durmak istemiyoruz²⁴. Ancak Orhan Veli'nin de aynı görüşte olduğu ve bunu uyguladığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamada genellikle başarılı olmuştur. Bir başka deyişle, kaynak dildeki bir sözcüğe eşdeğer olan bir sözcüğü her zaman bu sözcüğün sözlükteki anlamsal değerleriyle değil, kullanıldığı bağlam içinde yüklendiği anlamı karşılayacak bir sözcükle vermiştir. Bu tutumu doğal olarak deyimler için de genelde geçerlidir.

Orhan Veli amaç dildeki sözcükleri seçerken çok titiz davranmıştır. Bu arada bir kez bir alışkanlık tuzağına düşerek Türkçe **gidiş** sözcüğüne Arapça **at** eki getirilerek bilinçsiz bir uygulamanın ürünü olarak yapılmış **gidişat** sözcüğünü kullandığı görülüyor (s. 5). Orhan Veli'nin çevirisinde kimi başka sözcüklerde de bir takım sorunlarla karşılaşmış olduğu da açıktır. Bu sorunları, ilk önce, ileride ekinse boyutta da değineceğimiz gibi, kaynak metindeki sözcüğün amaç metnin ekinse bağlamında var olmayışından doğmaktadır. Örneğin, Bettine'in mesleğinin tanımlanmasında geçen "**la cantatrice**" sözcüğünün tam karşılığı Türkçede olmadığı için çevirmen bunu önce Arapça "**muganniye**" sözcüğüyle karşılama yoluna gitmiş (s. 1, oyun kişilerinin tanıtımı), bir başka yerdeyse bu sözcüğü "**kantatris**" olarak - önce Arap harfleriyle, sonra bir kez de Latin harfleriyle yazarak - Türkçe yazımıyla, olduğu gibi bırakmıştır (6. sayfa, Steinberg'in repliği).

Öte yandan, Orhan Veli'nin çevirisinde bugün artık Türkçe karşılıkları olan kimi sözcüklerin Osmanlıca karşılıklarını kullandığı görülmektedir. Bu kavramların Türkçe karşılıklarının dile giriş tarihleriyle ilgili bir araştırma ilginç olacaktır. Melih Cevdet Anday'ın bildirimizin giriş bölümünde alıntılarladığımız Orhan Veli'nin **La Fontaine'nin Masalları** çevirisine ilişkin eleştirisine karşın, Orhan Veli'nin Türkçe sözcük seçimi ve sözcüklerin Türkçeleştirilmeleri konusunda son derece duyarlı olduğu, bu arada bu eleştirideki bir uyarıyı dikkate aldığı görülmektedir²⁵. Örneğin, ilk önce "**misafirperver**" diye yazdığı sözcüğü ikinci okumada düzelterip Türkçeleştirerek "**misafirseven**" yapmıştır (s. 4). Sonuç olarak Orhan Veli'nin Türkçe karşılığı bulunan sözcüklerin Türkçelerini büyük oranda kullanmış olduğu söylenebilir.

24 Bkz. Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 5e éd., 1960, s. 102.

25 Bu saptamadan yola çıkarak Bettine çevirisinin tarihini Melih Cevdet Anday'ın *Yaprak'ta çıkan* eleştirisinin yayımlanış tarihi olan 1 Şubat 1949'dan sonraya koymak en fazla bir varsayım olabilir.

b) Terimler, Deyimler, Dil Kalıpları Düzlemi

Orhan Veli'ye göre, dilin gerçek anlamda Türkçeleşmesi ancak Türkçeye özgü terimlerin, deyimlerin, kalıpların doğal olarak kullanımıyla, kısacası Türkçe düşünmeyle olur. Elimizdeki metinde, bu görüşü doğrular biçimde, zorunlu olarak kullanılan yabancı kelimelerin varlığına karşın²⁶, Türkçe düşünen bir kafanın egemenliği hissedilmektedir. Bu Türkçe düşünmenin iki yönlü olduğunu söylememiz gerek. Orhan Veli bu çevirisinde kendisini hem Osmanlıcanın etkisinden uzak tutmuştur, hem de çevirinin kaynak dili olan Fransızcanın etkisinden. Buna, Orhan Veli'nin çevirisini yaparken Türkçe düşündüğünü kanıtlayan şu alıntılar örnek gösterebiliriz.

Bu örneklerin tümü kaynak metindeki Fransızca deyimlerin çevirileri değil, Türkçedeki eşdeğerleridir:

★ Fr.: "Veuillez entrez là, dans le pavillon".

Tr.: "(...) şöyle buyurmaz mısınız?" (I. Sahne)

Oyunun bu ilk repliğinde, Orhan Veli amaç dildeki anlatımını Fransızcanın anlatım özelliklerinden tümüyle kurtararak, benzer durumlarda Türkçede kullanılan kalıpla karşılaşmıştır. Bu arada, bu yüzden, doğal olarak, amaç metindeki tümcenin sonuna kaynak metinde bulunmayan bir soru işareti koymak gerekmiştir. İkinci bir nokta da, Türk ekinel bağlamında bulunmayan "pavillon" kavramının zorunlu olarak, ayrıca sahnedeki görsel malzemeden anlatıma yardımcı olarak yararlanılabileceği düşüncesiyle de, çok genel bir biçimde, "şöyle" tanımlamasıyla karşılanmış olmasıdır. Bunu şimdiden "ekinsel boyut" sorunlarını bir örnek olarak da alabiliriz.

★ Fr.: CALABRE - (...) Aimez-vous la musique, monsieur Capsucefalo?
LE NOTAIRE - Certainement, monsieur Calabre, autant que mes fonctions me le permettent.

Tr.: CALABRE - (...) Musikiyi sever misiniz, bay Capsucefalo?

NOTER - Şüphesiz, bay Calabre, ama işten baş aldığım yok ki.
(I. Sahne)

★ Fr.: CALABRE - Monsieur le baron prend bien chaudement les choses.

Tr.: CALABRE - Bay Baron pireyi deve yapıyorlar. (III. Sahne)

26 Örneğin: Mukavele (s. 2), şahitler (s. 3), namuskâr (s. 4), Mühim (s. 5), muhabetiyle (s. 6), mertebe (s. 6), istidad (s. 6), aşikâr (s. 6), mesut (s. 6 ve 11), mahzur (s. 6), vaziyet (s. 7), delalet etmek (s. 8), husus (s. 9), sanatkâr (s. 10), zat (s. 11), bilhassa 's. 11), zannetmek (s. 12), icap etmek (s. 13), taganni etmek (s. 13), esbap (s. 13), nağme (s. 13), temaşa (s. 14), alakasız (s. 14), taziz (s. 15), gayri tabii (s. 15), ispat etmek (s. 16), kifayetsiz (s. 16), saadet (s. 16), Tasavvur etmek (s. 16), abide (s. 16), ihtimam (s. 16).

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, **Orhan Veli**, sözcüğü sözcüğüne bir çeviri yapmayı düşünmeden, kaynak dilde söylenmek isteneni Türkçede söylendiği gibi, örtüştüğü deyimle vermiştir. Burada, bildirimizin başlarında alıntıladığımız, ozanın konuşma diline ve Türkçenin, özellikle deyim düzeyindeki geniş olanaklarına ilişkin görüşlerini anımsatmak isteriz. 16 sayfalık **Bettine** çevirisinde deyim düzeyinde bu örneklerle benzer çok sayıda güzel karşılık vardır. **Orhan Veli** çeviri işlemi sırasında kaynak dilden çok amaç dilin önemini vurgularken, sanırsız çevirmenin bu özelliğini - amaç dili doğal ve güzel kullanabilme yeteneğini / zorunluluğunu - belirtmek istemiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Son bir örnek veriyoruz:

★ Fr.: CALABRE, (à part). - Si c'est encore quelque invitation, quelque partie de plaisir en l'air, nous allons avoir un orage.

Tr.: CALABRE - Yine davet mavet, eğlence meğlence filan gibi şeylerse, kıyamet koptu demektir (III. Sahne).

Görüldüğü gibi, burada da, **Orhan Veli**, Fransızcanın cenderesinden kendisini kurtararak Türkçenin anlatım olanaklarını -ikilemeler- başarıyla kullanmış, bu arada eşdeğerlilikten de ödün vermeden, "**fırtına**"yı Türkçe söylenişindeki "**kıyamet**"le karşılamıştır. Böylece, kaynak ve amaç dillerdeki deyimlerde kullanılan sözcükler sözlük anlamları bakımından farklı olsalar bile, deyimler yine tam olarak örtüşmüşlerdir.

Ancak, sayıca çok fazla olmasalar da, çeviride kaynak metindeki deyimlerin anlamını tam vermeyen karşılıklar da vardır. Örneğin:

★ Fr.: (les) cloches de Boileau...

Tr.: Boileau'nun kahramanları...

Çeviri önerisi: Boileau'nun üşütükleri...

★ Fr.: BETTINE - (...) Ne disiez - vous pas tout à l'heure que vous aviez eu quelquefois l'envie de m'enlever?

LE MARQUIS - Oui, le diable m'emporte.

BETTINE - Eh bien! il l'a fait, lui.

Tr.: BETTINE - (...) Biraz evvel söylemiyor muydunuz? Birkaç defa beni kaçırmak istemiştiniz.

MARKİ - Evet, Şeytan işte.

BETTINE - Hah İşte bu işi o yaptı.

Çeviri önerisi: MARKİ - Evet, yapacaktım da.

c) Tümce Düzlemi

Orhan Veli'nin çevirisini yaparken tümce düzeyinde de kaynak metnin söz diziminin etkisinde kalmadığı, Osmanlıcadan kalma alışkanlıklara da pek düşmediği, bunu yaparken biçimsel ve anlamsal eşdeğerlilik ilkesine de elden gel-

diğince bağı kaldığı görülmektedir. Ne var ki, bu düzlemde, sorunsuz yerler olmadığı söylenemez. Sayıca oldukça sınırlı da olsa kimi yerlerde özellikle anlam düzeyinde, kaymalar, sapmalar, hattâ birkaç ters anlam görülmektedir. Örnekler:

★ Fr.: LE MARQUIS - (...) Mais ce serait à en devenir fou, rien que pour tâcher de se guérir de la sorte.

Tr.: MARKİ - (...) Sonra bu belâdan kurtulmak için hiçbir çareye başvurmamanız da başka bir delilik.

Öneri Çeviri: MARKİ - (...) Ama insanın bu yolla iyileşmek istemesi bile aşkından deli divâne olduğunu gösterir.

★ Fr.: BETTINE - C'est-à-dire que je ne pensais à rien. Ah! c'est que je n'avais pas aimé.

Tr.: BETTINE - Yani bir şey düşünmedim, öyle mi? Ah! sevmemiştim de ondan.

Öneri Çeviri: BETTINE - Yani, hiçbir şey düşünmüyordum da ondan. Of of! daha ona tutulmamıştım ki o zamanlar. (VI. Sahne).

Bu örneklerden **Orhan Veli**'nin kimi kez kimi tümcelerin anlamlarını çözmekte sorunlarla karşılaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu gibi yerlerin bütünü zedelediklerini söylenemez. Ancak yayımlanmamış bir çeviri söz konusu olduğu için, belki bu çeviriler tümcelerin son biçimleri olarak değil de tasarı çeviriler olarak düşünülebilirler.

2- Yapısal Boyut

Bir yapının yapısını oluşturan temel niteliklerin kavranması, her çevirinin ön koşuludur. Yapının türünden biçimine; öyküleme ve anlatım özelliklerinden anlam inceliklerine kadar yapısını oluşturan öğelerin çevirmence, hem genelde hem de ayrı ayrı kavranmış olması zorunludur. Bu temel yapısal gerçek tam olarak kavranmadığında, kaçınılmaz olarak, ortaya başlangıçtan başarısızlığa aday bir çeviri çıkacaktır. Elimizdeki kaynak metin bir kadın ile iki erkeğin ilişkisi üzerine kurulmuştur: Bir kadın (ünlü bir şarkıcı olan **Bettine**) ile birinci erkek (**Steinberg**): Bu birinci erkek Bettine'i bir süre önce kaçırmıştır ve o zamandan beri birlikte yaşamaktadırlar; perde açıldığında da çiftin evlenme işlemlerini yapmak üzere noter girer. İkinci erkek: **Marki Stefani**. Tam evlenme anlaşması imzalanacağı sırada çıkagelir, birinci erkeğin de tanıdığı, kadının hem sanatının hem de güzelliğinin eski bir hayranı ve ilk göz ağrılarından biridir. Bu arada, oyunda yalnız adı geçen ikinci bir kadın daha vardır: **Malikâne** komşusu olan **prenses**. Bu kişi sahnede hiç görünmez, ancak hem kadının evleneceği erkeğin kendisini hemen her gün ziyaret ettiğinin, hem de birinci kadının eskiden beri hayranı olan ikinci erkeğin onun malikânesinde konuk olduğunun anlaşılması yo-

luyla adı oldukça sık geçer. Çünkü iki erkekle olan ilişkisi dolayısıyla eylemin gelişmesinde ve sonuçlanmasında temel bir işlev yüklenmiştir. Bu kişilerin yanı sıra, oyunun yapısının temel taşlarından biri de bu tür komedilerin kaçınılmaz karakteri olan uşaktır: **Steinberg**'in uşağı **Calabre**. Steinberg ile Bettine'in evlenme niyetlerinin ciddi olduğunu, en azından sözleşmenin imzalanması aşamasına geliş olduğunu göstermek için oyunda varlıkları gerekli olan noterle ve haberci işlevindeki bir başka uşakla oyun kişileri tamamlanır. Bu sonuncuların oyunda ikinci derecede, yardımcı işlevleri vardır. Çevirmen, yazarın oyunda kişiler arası ilişkileri kurma tekniğini keşfettikten sonra bu ilişkileri oyunda açıkça söylenen / söylenmeyen yönleriyle amaç dile aktarırken bu kişilerin toplumsal konumlarıyla, kişisel nitelikleriyle, ruhsal, duygusal durumlarıyla, içinde bulundukları ortamın duyarlılığıyla, olayın özelliğiyle örtüşecek bir amaç dil, bir başka deyişle, bu salon komedisinin yapısına ve tarzına uygun sözcüklerle, deyimlerle, vb.. kurulmuş bir amaç dil yaratmak zorundadır. Bu amaç dil, ayrıca, yazarın biçimiyle anlatımına da uymalıdır. Çevirmenin bunu başarabilmesi içinse tüm bu genel yapısal verileri iyi değerlendirmiş ve çözümlemiş olması gerekmektedir. **Bettine** çevirisinde **Orhan Veli**'nin bu değerlendirmeyi ve çözümlemeyi doğru olarak yapmış olduğu görülmektedir. Burada **Orhan Veli**'nin dilinin **Musset**'nin kıvrak diliyle doğal olarak örtüşmesinin de etkisi vardır.

3- Ekinsel Boyut

Çeviride genelde en fazla sorun çıkartan boyutlardan biri ekinsel boyuttur. Tanımı gereği bir dilden bir başka dile, bir başka deyişle bir ekinden bir başka ekine, giderek bir uygarlıktan bir başka uygarlığa yapılan eşdeğer anlam aktarımı olan çeviri, bu bağlamda, bir ekinde var olan bir sözcüğü/kavramı bu sözcüğün/kavramın var olmadığı bir başka ekine aktarmayı gerektirdiğinde ortaya çıkan sorun kimi kez aşılmaz olmaktadır²⁷. Sözcüksel boyutu incelerken Bettine'i tanımlayan "**cantatrice**" ile "**pavillon**" sözcüklerine değinmiştik.

Ekinsel boyutta sık karşılaşılan bir eğilim de, yabancı ekin bağlamındaki deyimleri amaç dil ekini bağlamındaki deyimlerle karşılama eğilimidir. Bettine çevirisinin incelediğimiz bölümünde **Orhan Veli**'nin iki kez bu türden karşılıklar seçmiş olduğunu görmekteyiz:

★ Fr. : LE MARQUIS - (...) C'est bien de votre part, cela, très bien.

Tr. : MARKİ - (...) Hayırlısı olur inşallah, çok güzel.

Öneri Çeviri: MARKİ - (...) Çok iyi etmişsiniz, aferin. (V. Sahne)

"İnşallah" gibi Batı uygarlığı bağlamında olmayan bir deyim Marki'nin ağızında kullanılmasıyla amaç dilde ekinsel kayma yaratılmıştır.

27 Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Georges Mounin, Les Problèmes Théoriques de la Traduction, Paris, Gallimard, 1963.

★ Fr.: BETTINE - Miséricorde, marquis! Quelle vivacité!
Tr.: BETTINE - Allah, marki! Ne taşkınlık!

Burada da "Allah" deyiminin kullanılmasıyla bağlamın uygarlık değiştirdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca, "Miséricorde, marquis"nin: amaç metinde, kaynak metne uygun olarak: "İyi ki yapmamışsınız, marki!" ya da: "Demek ucuz kurtulmuşum, marki!" olarak çevrilmesi gerekmektedir.

4- Mantıksal / Sezgisel Boyut

Elimizdeki çeviri Orhan Veli'nin Musset'nin düşünce, duygu ve anlatım özelliklerine doğal olarak yakın olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle, yazarla çevirmen aynı düşünce, duygu, anlatım dalgalarında doğal buluşmuşlardır. Bir metnin en iyi çevirisini o metni en iyi anlamış çevirmen yapabilir. Bu nedenle Goethe, çevirmenlerinin yapıtını eleştirmenlerinden çok daha iyi anladıklarını, en iyi eleştirmenlerinin çevirmenleri olduğunu yazmıştır. Musset'den iki oyun daha çevirmiş olan Orhan Veli'nin de bu ozan-yazardan çeviri yapmayı düşünmesinin ve yapmasının nedenlerinin başında kuşkusuz bu aynı düşünce, duygu, yaklaşım, anlatım uzunluklarında buluşma olayı gelmektedir.

Bitirirken, elimizdeki bölüme bakarak Orhan Veli'nin Musset'nin yapıtını yapısal boyut ile mantıksal/sezgisel boyutta tam olarak kavrayarak kaynak metnin temel niteliklerini, düşüncesini, duygusunu, anlatım inceliklerini, havasını kaynak dilden amaç dile başarılı bir biçimde aktardığını, ancak çeviri işlemi sırasında dilsel ve ekin sel boyutlarda karşılaştığı kimi sorunları tam olarak çözmemiş olduğunu söyleyebiliriz. İkinci (yapısal) ve dördüncü (mantıksal/sezgisel) boyutlardaki örtüşmenin, çevirmenin kaynak metnin yapısal özelliklerini kavramış olmasından ve Orhan Veli ile Musset'nin düşünce, duygu ve anlatımlarının doğal olarak örtüşmesinden; birinci (dilsel/anlamsal) ve ikinci (ekinsel) boyutlarda görülen kimi çözülememiş sorunlarınsa kaynak dile gerektiğinde egemen olunamamasından ve ekin sel boyuta kimi yerde fazla özen gösterilmemesinden ileri geldiği söylenebilir.